

Dokončení z minulého čísla

Globální trendy v zahraničních investicích

Nadnárodní korporace

Zhruba 90 ze 100 největších nefinančních nadnárodních korporací má ústředí lokalizováno v triádě EU, USA a Japonsko. Více než polovina těchto společností podniká v elektrotechnickém, elektronickém a automobilovém průmyslu, v těžbě a zpracování ropy a v distribučních odvětvích (např. obchodní řetězce). Tyto společnosti se v roce 1999 podílely 15 % na světové zaměstnanosti. Celkově se počet zaměstnanců všech nadnárodních korporací pohyboval okolo 54 milionů. Největšími společnostmi jsou Vodafone a General Electric. Mezi 100 největších nadnárodních korporací se dostaly 3 z rozvojového světa – Hutchison Whampoa, Petróleos de Venezuela a Cemex. 50 největších nadnárodních korporací z rozvojových zemí pochází ze 13 nově industrializovaných zemí Asie a Latinské Ameriky. Zaměřují se zejména na oblast stavebnictví a potravinářského průmyslu. Největších 25 nadnárodních společností z transformujících se států střední a východní Evropy pochází z 9 zemí a zabývají se především dopravou, těžbou nerostných surovin, ropy (Lukoil – Rusko – největší nadnárodní korporace v tomto regionu) a zemního plynu, a chemickým a farmaceutickým průmyslem.

Zahraniční společnosti mají většinou vyšší produktivitu práce (podle přidané hodnoty na zaměstnance) než domácí firmy. Např. v Irsku a Nizozemsku je produktivita práce u TNC dvakrát vyšší než u domácích firem. Přesto např. ve Francii a Švédsku je u nadnárodních korporací obecně nižší produktivita práce než u domácích společností. Na sklonku devadesátých let se přidaná hodnota generovaná jedním pracovníkem pohybovala v rozvojových zemích od 7 tis. USD v Číně do 120 tis. USD v Singapuru a v případě hospodářsky vyspělých zemí od 60 až 70 tis. USD (Francie, Finsko) k 270 tis. USD (Irsko).

Nezanedbatelnou měrou se nadnárodní korporace podílejí na výzkumu a vývoji. Výzkumné a vývojové kapacity jsou však ve světě krajně nerovnoměrně rozmístěny a jsou lokalizovány především do ekonomicky nejvyspělejších zemí, často do mateřské země – 87 % amerických TNC realizovalo v roce 1998 výzkumné a vývojové aktivity v USA. Podíl zahraničních společností na celkových výdajích na výzkum a vývoj v hostitelské zemi je zpravidla nižší, než kolik činí jejich podíl na produkci, a dosahuje hodnot od 2 % na výzkumu a vývoji v Japonsku po 66 % v Irsku (na konci devadesátých let).

Geografické rozložení přímých zahraničních

investic reflektuje snahy nadnárodních korporací k zvyšování efektivity vlivem vzrůstajících konkurenčních tlaků, a to společně s technologickým rozvojem a liberalizací trhů a změnou politik vůči zahraničním investicím. Tyto faktory podporují šíření jednotlivých funkčních částí korporací po celém světě. I takové rozhodující funkce, jako je výzkum a vývoj či management, se internacionalizují, aby se optimalizovaly náklady a zvýšila efektivita a flexibilita výroby. V některých odvětvích vybudovaly nadnárodní společnosti integrovaný mezinárodní produkční systém s intrafiremní mezinárodní dělbu práce, operující v celých regionech (např. automobilový průmysl) či kontinentech (výroba polovodičů). Jednotlivé závody jsou lokalizovány podle vyspělosti regionů – v málo vyspělých regionech probíhají relativně jednoduché operace jako montáž, zatímco technologicky náročnější úkoly jsou realizovány ve vyspělých oblastech.

Lokalizační faktory

Tradiční lokalizační faktory, jako jsou velikost trhu, nerostné suroviny či dostatek málo kvalifikované a levné pracovní síly, postupně ztrácejí na důležitosti. Jak se odstraňují obchodní bariéry a posilují regionální vazby, význam národních trhů pozvolna klesá. Vyspělé technologie nemají výraznou potřebu dostatku levné a málo kvalifikované pracovní síly, do popředí se dostává vysoká kvalifikace zaměstnanců. Pouze v případě montážních aktivit je potřeba levné pracovní síly stále aktuální, její význam však bude se vzrůstající automati-

zaci a robotizaci výrobního procesu klesat. V současnosti sledují nadnárodní korporace při lokalizaci nového závodu především politické a ekonomické faktory – demokratizaci, ekonomickou liberalizaci vnitřního a vnějšího trhu, politiku ovlivňující působení zahraničních investic, ekonomickou stabilitu nebo technologickou vyspělost hostitelské země. Nezanedbatelnou, ne-li nejdůležitější úlohu však hraje strategie korporace.

Silný vliv na lokalizaci mají změny mezinárodního politického a ekonomického prostředí. Liberalizace trhu dovoluje nadnárodním korporacím se specializovat a lokalizovat jednotlivé aktivity do míst, která jsou pro ně nejvýhodnější. Státy se snaží změnami různých politik zahraniční investory přilákat. Jen v průběhu roku 2000 provedlo 69 zemí 150 deregulačních opatření, z nichž 147 bylo ve prospěch zahraničních investorů.

Technologický progres ovlivňuje geografické rozmístění zahraničních investic mnoha způsoby. Průmyslová odvětví s velkým inovačním potenciálem mají tendenci k vyšší internacionalizaci výroby a zahraniční společnosti se neustále snaží inovovat produkci, aby zvyšovaly svou konkurenceschopnost. Inovace také vedou ke změnám ve struktuře obchodu a výroby, totiž aktivity s vyšší intenzitou výzkumu a vývoje rostou rychleji než aktivity méně technologicky progresivní. Vzrůstající technologická náročnost výroby redukuje význam technologicky neprogresivních aktivit a zvyšuje význam kvalifikované pracovní síly. Na zvyšování konkurenčního prostředí působí nové informační technologie, které umožňují v reálném čase řídit operace jednotlivých korporací po celém světě.

Nové organizační a řídicí metody umožňují efektivnější řízení globálních operací a podporují větší relokaci funkcí. Intenzivní konkurence nutí firmy externalizovat řadu činností a upevňovat vazby s kooperujícími firmami (od designu a inovací až k marketingu).

CZECHINVEST

Sloučením Agentury pro rozvoj podnikání (ARP) a Agentury pro rozvoj průmyslu ČR (CzechIndustry) s Českou agenturou pro zahraniční investice (CzechInvest) vznikla v lednu 2004 jako nový, jednotný subjekt **Agentura pro podporu podnikání a investic – CzechInvest**.

Agentura je příspěvkovou organizací Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a jejím úkolem je poskytovat podporu podnikatelům v Česku. Na konci května 2004 otevřela Agentura svou regionální kancelář pro Prahu a Středočeský kraj a završila tak tvorbu sítě 13 regionálních poboček na území Česka. Pracovníci CzechInvestu mají zájemcem z řad podnikatelů, měst, obcí a dalších institucí poskytovat informace o strukturálních fondech Evropské unie a systému státní podpory. Agentura koordinuje např. Program na podporu rozvoje průmyslových zón. Ten přispívá jednak ke zvyšování konkurenceschopnosti investičního prostředí zejména v hospodářsky slabých či strukturálně postižených regionech, jednak má napomoci vytváření předpokladů pro vznik nových pracovních míst. Program se dále dělí na podprogramy: Příprava průmyslových zón, Regenerace průmyslových zón, Výstavba a rekonstrukce nájemních objektů, Akreditace průmyslových zón. Průmyslovou zónou se v tomto Programu rozumí „ucelené souvislé území přibližně obdélníkového tvaru, vymezené v závazné části schváleného územního plánu velkého územního celku či schváleného územního plánu obce jako území současně zastavěné převážně objekty pro průmyslovou výrobu, obchod, služby nebo jako zastavitelné území vhodně převážně pro umístění průmyslové výroby, obchodu, služeb. Nejedná-li se o průmyslovou zónu připravovanou pro vážného nebo významného investora, musí její výměra činit alespoň 10 ha, jedná-li se o projekt realizovaný v nezastavěném území, nebo alespoň 5 ha, jedná-li se o projekt realizovaný v zastavěném, ale nevyužívaném území. Za průmyslovou zónu se v tomto Programu považuje též území, na kterém lze umísťovat objekty pro průmyslovou výrobu, obchod a služby na základě pravomocného rozhodnutí o umístění stavby. Průmyslovou zónou se rozumí též území určené pro vědeckotechnický park“.

www.czechinvest.cz

Foto: Zahraniční investice mohou způsobit i odliv pracovníků z tradičních českých firem. Například Motorpal Jihlava soupeří o zaměstnance se sousední firmou Bosch.

Foto: P. Chromý

Úloha shluků kooperujících firem (klastřů)

Vzrůstající volnost pohybu zahraničního kapitálu neznamená, že se tento kapitál šíří rovnoměrně do všech míst, ale pouze do míst, kde působí řada doplňkových faktorů. Zahraniční společnosti působící v hostitelské zemi mají tendenci k aglomeraci podobně jako domácí společnosti. Využívají blízkost trhů a výrobních faktorů, dostupnost kvalifikované pracovní síly, inovativních kapacit, dodavatelů a institucí. Spolupráce mezi firmami, vynucená vzrůstající konkurencí, je silnější než kdy předtím. Možnosti vzájemné spolupráce (networking) způsobuje, že nadnárodní korporace lokalizují své operace v blízkosti shluků (klastřů) kooperujících firem. Úloha klastřů se postupně zvyšuje, zvláště v případě technologicky náročných odvětví. Klastry jsou prostorové shluky firem, které působí v jednom nebo více odvětvích a které využívající synergičtý efekt vytvořený hustou sítí dodavatelských vztahů. Klastry nejsou tvořeny jen kooperujícími firmami, ale zahrnují také řadu institucí, ať již jde o vysoké školy či úřady a zájmová sdružení. Taková koncentrace kapacit a zdrojů může přitáhnout zahraniční investice, které pak vytváří podmínky ke zvýšení efektivity výroby. Příkladem klastřů, ve kterých dochází k významným inovacím, jsou Silicon Valley v Kalifornii, Silicon Fen v Cambridge, Wireless Valley ve Stockholmu či Zhong Guancun na předměstí Pekingu. Zahraniční i domácí investoři se snaží připojit se k dynamicky se rozvíjejícím klastřům. Připojením se ke klastru pak často zvyšují jeho sílu a dynamiku.

Nové přístupy

Posun v lokalizačních faktorech působí na změnu přístupů vůči zahraničnímu kapitálu. Již nestačí pouhé otevření a liberalizace ekonomiky (odstranění obchodních a investičních bariér) a investiční pobídky pro zahraniční investory, ale je třeba vytvořit vhodnou konfiguraci lokalizačních faktorů. Na základě dostatku málo kvalifikované a levné pracovní síly je možné přilákat investice, zaměřené především na finální montáž. Výzkum a vývoj či regionální ústředí společností vyžadují především vysoce kvalifikované pracovníky a in-

stitute, působící v oblasti inovací, jsou tedy lokalizovány ve vyspělých regionech.

Stejně jako firmy, které rozvíjejí svoji obchodní značku (logo) na základě svých produktů, tak se také některé regiony a státy snaží identifikovat s různými produkty a nabízet se zahraničním investorům. Jde např. o Bangalore jako centrum vývoje software v Indii. Singapur a Hongkong se podobně těší statutu centra finančních služeb a regionálních ústředí v Asii.

Využívání klastřů k přilákání zahraničního kapitálu vyžaduje nové přístupy relevantních politik. Rozhodujícím faktorem takové podpory přílivu investic je zlepšit a „prodat“ specifické oblasti potenciálním investorům. Samozřejmě také velmi záleží na ekonomických a politických poměrech v celé zemi. Takový přístup, zvláště pokud jde o vytvoření dobrého obchodního jména lokality, je ovšem obtížný a časově náročný. Nutná je také koordinace politik vůči investorům uvnitř jednotlivých států, aby nedocházelo ke krajně nerovnoměrnému meziregionálnímu vývoji, který by mohl ohrožovat hospodářskou a politickou stabilitu země. Klíčem k přilákání zahraničních investorů je také silný a konkurenceschopný sektor domácích firem a dostatek kvalifikovaných pracovních sil. Prostřednictvím vztahů domácích a zahraničních podniků je možné šíření dovedností, znalostí a technologií a tyto vztahy mohou přispět k růstu sektoru domácích firem jakožto základnímu stavebnímu kameni hospodářského růstu.

Závěr

Na růst přímých zahraničních investic působí příznivě postupná liberalizace ekonomik a přístupů jednotlivých zemí a omezování různých obchodních a administrativních bariér. Neustále se zvyšuje úloha nadnárodních společností, které hrají klíčovou roli ve vývoji a využívání pokročilých technologií a způsobů řízení produkce po celém světě. V roce 2001 působilo ve světové ekonomice více než 60 000 nadnárodních korporací s více než 800 000 pobočkami. Velkým dílem se podílejí na mezinárodním obchodu, okolo třetiny zahraničního obchodu se realizuje uvnitř nadnárodních společností. Dále nepřímo ovlivňují mezinárodní obchod vytvářením rozsáhlých sítí subdodavatelů. Koncentrace přímých zahraničních investic reflektuje ekonomickou aktivitu i obecně. Bohatší a konkurenceschopnější ekonomiky přirozeně získávají a také poskytují více investic než ekonomiky méně vyspělé. Atraktivita regionu pro zahraniční investice vyplývá z několika faktorů – tradičních, jako např. dostatek přírodních zdrojů či velikost trhu, a nových, které jsou založeny na znalostní ekonomice, na inovativnosti, výzkumu a vývoji, na učení se. Z těchto progresivních faktorů by měl také pramenit hlavní zdroj inspirace pro hospodářskou politiku Česka při snaze získat maximální možné množství zahraničního kapitálu, tím oživit ekonomiku a v konečném důsledku získat pevnou pozici na světovém trhu.

Vladislav Čadil,

doktorand katedry sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK v Praze

Příliv zahraničních investic

